

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук,
старшого наукового співробітника Рибалко Ліни Миколаївни
на дисертацію Мієр Тетяни Іванівни
на тему «Дидактичні засади організації навчально-дослідницької
діяльності молодших школярів», подану на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання

Актуальність теми дисертації зумовлена тим, що в умовах зростання ролі знань і технологій, інтенсифікації процесів економічної й культурної глобалізації освіта все більше позиціонується як дієвий інструмент формування особистості, яка здатна виявляти пізнавальну активність і самостійність та ефективно самореалізовуватися й самостверджуватися в умовах динамічних змін та інтенсивного суспільного розвитку.

Зростання вимог до освіченості випускників школи має розглядатися в контексті наступності, оскільки фундамент успішного навчання в середній ланці освіти вибудовується в суміжній освітній ланці, тобто в початковій школі, а сам процес навчання молодших школярів вважається ключовим щодо оволодіння навчальною діяльністю та навчально-дослідницькою як її різновидом, формування позитивних мотивів навчання, набуття певного діяльнісного досвіду, формування рефлексивних суджень тощо.

Попри здобутки, досягнуті в педагогічній теорії та практиці навчання молодших школярів, проблема організації їх активного навчання не втрачає актуальності й нині. У контексті зазначеного особливий інтерес викликає навчально-дослідницька діяльність як один із ефективних способів організації навчання учнів у початковій школі, яким передбачено формування пізнавальної активності й самостійності, усвідомлення та планування способів виконання дій, а потому й самореалізацію та самоствердження, які не лише формують, але й поступово розкривають особистісний потенціал дитини.

Високо оцінюючи результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, доречно та заслужено привернути увагу як до змісту рецензованої дисертаційної роботи, так і до її автора, Тетяни Іванівни Мієр, яка з небагатьох дослідників виявила значні прогалини у організації навчання молодших школярів, спрямованого на відкриття суб'єктивно нових знань і способів дій, всебічно розкрила змістовий і процесуальний аспекти організації навчально-дослідницької діяльності учнів початкових класів на методологічному, теоретичному та практичному рівнях.

Виявлені Т.І. Мієр об'єктивні суперечності підсилюють актуальність досліджуваної проблеми. Зазначаючи існуючі суперечності, зокрема між об'єктивною необхідністю організувати навчально-

дослідницьку діяльність молодших школярів та реальним станом готовності вчителів до здійснення цього виду діяльності та між необхідністю залучення учнів до різних способів учіння в навчально-дослідницькій діяльності та недостатньою дидактичною забезпеченістю цього процесу, дисертантка пропонує шляхи їх розв'язання в умовах дотримання дидактичних засад організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів, які включають наукові підходи, дидактичні принципи, передумови, умови, процесуальний базис, в основі якого покладено розроблену модель організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів.

Структура та зміст дисертації охоплюють цілісний і послідовний процес науково-дослідної роботи, яка проводилася впродовж 2008-2016 рр. Авторкою чітко визначена структура дисертації, що обумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (698 найменувань, з них 8 – іноземними мовами) і 17 додатків на 93 сторінках. Повний обсяг тексту становить 594 сторінок (основного тексту – 420 сторінок). Робота містить 32 таблиці та 9 рисунків на 20 сторінках.

У *першому розділі* дисертації, який складається з трьох підрозділів, проаналізовано вітчизняні й зарубіжні наукові джерела та визначено стан розробленості досліджуваної проблеми, виокремлено процеси, які слугували становленню смислового поля поняття «навчально-дослідницька діяльність», вдало здійснено інтерпретацію його змісту в контексті базових понять «діяльність», «навчальна діяльність», «дослідницька діяльність», розглянуто педагогічну взаємодію як основу організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів.

Позитивним є те, що дисертанткою розкрито та схарактеризовано не лише основний понятійно-термінологічний апарат дослідження, а й становлення смислового поля дефініції «навчально-дослідницька діяльність» на основі ретроспективного аналізу історико-педагогічних джерел.

У *другому розділі* дисертаційної роботи, що включає три підрозділи, схарактеризовано складові цілепокладання; сформульовано мету й цілі стосовно учасників навчально-дослідницької діяльності; досліджено законодавчо-нормативну визначеність організації навчально-дослідницької діяльності в початковій школі.

Заслуговує на увагу застосування просторово-середовищного підходу до розроблення змісту навчально-дослідницької діяльності молодших школярів. Дослідниця попри розкриття сутності поняття «зміст освіти», обґрунтування можливих умов і принципів його формування, на с. 88 дисертації визначає напрями еволюції концептуальних засад змісту освіти.

Третій розділ дисертації містить чотири підрозділи, в яких розкрито внутрішні та зовнішні засоби організації навчально-

дослідницької діяльності в початковій школі. Дисертанткою виокремлено й класифіковано зовнішні засоби, розкрито структурні компоненти компетентності «уміння вчитися», схарактеризовано організацію навчально-дослідницької діяльності на основі пізнавальної самостійності та діалогічної й інтерактивної взаємодії з іншими.

Пізнавальну самостійність учнів у навчально-дослідницькій діяльності дослідниця пояснює на с. 158 дисертації як стійку особистісну якість, яка виявляється у розумових і практичних діях, котрі спрямовуються на усвідомлення мети і формулювання цілей діяльності.

У *четвертому розділі* дисертації, яка містить чотири підрозділи, проаналізовано теоретичні й практичні напрацювання щодо організації взаємодії вчителя з учнями та учнів між собою в групових формах навчальної діяльності, розглянуто пізнавальну самостійність учня та взаємодію з іншими в процесі здійснення дослідницької діяльності, проаналізовано підручники на предмет використання у змістовому контенті зовнішніх засобів організації навчально-дослідницької діяльності школярів на основі пізнавальної самостійності та взаємодії з іншими, узагальнено практичний досвід учителів, проаналізовано результати констатувального експерименту.

Цінним для теорії та практики організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів є те, що дисертанткою не лише теоретично обґрунтовано й експериментально доведено можливість і необхідність дотримання дидактичних засад організації такої діяльності учнів, але й розроблено та науково обґрунтовано модель організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів. Цьому присвячений *п'ятий розділ* дисертації.

Позитивне враження складає представлений на с. 293 дисертації зміст моделі організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів у трьох площинах: організацію як процес, що здійснюється з певною метою, організацію як процес управління та організацію як керування, що є однією з функцій управління.

У *шостому розділі* описано послідовність проведення формувального експерименту, схарактеризовано дидактичний інструментарій підготовчого й основного етапів проведення формувального експерименту, проаналізовано результати впровадження моделі організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів та педагогічного й учнівського блоків дидактичного інструментарію як її складників.

Беззаперечною заслугою авторки варто вважати представлення критеріальної основи експериментальної роботи, яку склали два комплекти критеріїв та відповідні їм показники. Перший комплект стосувався вчителя й об'єднав мотиваційний, змістово-процесуальний, творчий і рефлексивний критерії та відповідні їм показники, а другий – учнів та містив у своєму складі мотиваційно-вольовий, орієнтаційний,

індивідуально-виконавський, інтерактивно-виконавський та контрольній оцінній критерії, які набували конкретизації в низці показників.

Окреслений зміст дисертації Мієр Т.І. відповідає рівню й характеру дослідницьких завдань роботи. Виклад матеріалу відзначається послідовністю та логічністю. Зміст розділів та висновків дисертаційної роботи свідчить про її доцільність, завершеність, системність і цілісність, про що засвідчує наявний зв'язок між підрозділами в розділах і між розділами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертації Мієр Тетяни Іванівни є достатньо обґрунтованими та достовірними. Здійснений авторкою аналіз фундаментальних наукових праць з проблеми дослідження, змісту початкової освіти та сучасного стану процесу організації навчально-дослідницької діяльності учнів початкової школи дали їй змогу виявити низку суперечностей та спрямувати дослідження на їх усунення. Необхідно відзначити й науково обґрунтоване застосування комплексу сучасних теоретичних і практичних методів наукового пізнання.

Достовірність та наукова новизна результатів дослідження. Важливим доробком дисертаційної роботи є насамперед її **наукова новизна**, яка полягає в тому, що вперше: *визначено, концептуально обґрунтовано й експериментально доведено* ефективність дидактичних засад організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів, які включають наукові підходи, дидактичні принципи, передумови, умови, процесуальний базис; *розроблено й експериментально перевірено* модель організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів; запропоновано поняття «міждіяльнісна інтеграція» на позначення: стану поєднання різних видів діяльності в цілісність, що характеризується словами «впорядкування» і «взаємопроникнення», набуває вияву в повному й частковому поєднанні різних видів діяльності між собою та йменується як повна і часткова міждіяльнісна інтеграція; процесу, що веде до цього стану; результату, що отримано на основі поєднання різних видів діяльності між собою; *визначено та систематизовано* засоби організації цього виду діяльності в урочний і позаурочний час; *здійснено* інтерпретацію суті навчально-дослідницької діяльності в контексті базових понять «діяльність», «навчальна діяльність», «дослідницька діяльність»; *визначено та схарактеризовано* компоненти, критерії, показники і рівні готовності вчителя до організації навчально-дослідницької діяльності в початковій школі та готовності учнів до її здійснення в урочний і позаурочний час; *виокремлено й схарактеризовано* складові діяльності вчителя (викладання, управління) й учнів (різні способи учіння) з огляду на функціонування локального освітньо-інформаційного простору уроку; *удосконалено* дидактичні характеристики організації різноспособового учіння молодших школярів («я навчаю себе», «мене навчають інші», «я

навчаю інших», «учіння у взаємонавчанні») у контексті поліфункціональної діяльності вчителя (викладання та управління (типи, суб'єкт, об'єкти, цикли стратегічного, тактичного й оперативного управління, управління за типом реагування); *уточнено* визначення понять «навчально-дослідницька діяльність», «навчально-дослідницьке завдання», «учіння» стосовно молодших школярів;

Подальшого розвитку набули мета та цілі організації навчально-дослідницької діяльності учнів, види робіт (навчальна самостійна робота), підходи до організації навчання (проблемний, частково-пошуковий, творчий та інтеграційний).

Не викликає сумніву *практичне значення дослідження*, яке полягає в розробленні й упровадженні в навчальний процес початкової школи: моделі організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів, педагогічного й учнівського блоків дидактичного інструментарію як її складники, а також матеріалів навчального посібника «Сучасний урок: теорія і практика моделювання», що має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», та програми «Дидактика. Сучасний урок: теорія і практика моделювання», яка теж має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Саме тому матеріали дисертації можуть бути використані укладачами навчальних програм, авторами підручників і посібників для молодших школярів та учителів початкової й основної школи; у практичній діяльності вчителями початкових класів, викладачами й студентами педагогічних навчальних закладів, викладачами системи післядипломної педагогічної освіти та слухачами курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Основні результати дослідження впроваджені в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів Кропивницької, Житомирської та Черкаської областей. Використовувалися в навчальному процесі комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»; Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Житомирської обласної ради; Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського; Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти; Черкаського інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, про що засвідчують довідки про впровадження.

Таким чином, глибокий і системний аналіз проблеми дав змогу здобувачці зробити аргументовані висновки щодо розділів та загальні висновки, які відповідають поставленій меті й найважливішим положенням представленого дослідження. Зміст автореферату повною мірою відображає основні положення дисертації, представлені науково-

методичні матеріали додатків суттєво підвищують практичну цінність результатів дослідження.

У роботі мають місце і дискусійні моменти та зауваження:

1. Досить вдало представлено в експериментальній частині роботи інтеграцію урочної та позаурочної діяльності молодших школярів з відкриття суб'єктивно нових знань і способів дій, ґрунтовно розкрито в контексті учіння «я навчаю інших», слід було включити в одне з гіпотетичних припущень.

2. У роботі навчально-дослідницьку діяльність розглянуто як відкриття учнями суб'єктивно нових знань і способів дій, а готовність до цього процесу представлено уявленнями і вміннями. Чому не поєднано ці поняття та не розкрито їх зв'язок. Варто було б співвіднести ці поняття.

3. Рівень психофізіологічних функцій як один із найважливіших складників ієрархічної структурно-компонентної будови навчально-дослідницької діяльності молодших школярів не набув у дисертації цілісного розгляду в межах одного параграфу, а висвітлювався в декількох. На нашу думку, такий підхід спричинює надлишкову деталізацію.

4. Під час аналізу діалогічної й інтерактивної взаємодії учнів дисертанткою акцентовано увагу на наукових дослідженнях лише О. Морозова, які стосуються врахування «реальної соціально-психологічної характеристики становища учня в системі внутрішньо групових відносин, ступеня їх авторитетності». Аналізуючи різні способи учіння, варто було б оперуватися цією термінологією. Зазначене сприяло б системності у викладках результатів і теоретичних, і практичних аспектів дослідження.

5. Дисертація загалом написана грамотно, проте її автор тяжіє до вибудовування задовгих складнопідрядних речень, що, на наше переконання, затрудняє сприймання змістового контенту роботи.

Зауважимо, що зазначені дискусійні моменти не впливають на позитивну оцінку наукових результатів дослідження, їх обґрунтованість, новизну, високий рівень структурованості наукового мислення дисертантки, її здатності до системного вивчення різних аспектів досліджуваних явищ і процесів та загальну наукову зрілість, відповідну теоретичну й методологічну культуру.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Мієр Тетяни Іванівни є актуальною, завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне та прикладне значення. Наявність достатньої кількості публікацій в кількості 68, серед яких 1 монографія, 6 навчальних і науково-методичних посібників і 21 стаття у фахових вітчизняних і зарубіжних виданнях; апробація результатів дослідження на

9 міжнародних, 7 Всеукраїнських науково-практичних конференціях і чисельних педагогічних читаннях, діалогах, семінарах свідчать про зрілість дисертантки.

На основі аналізу змісту дисертації й автореферату, ознайомлення з основними працями здобувачки визначаємо високий рівень проведеного дослідження, наукової обґрунтованості основних положень і висновків. Вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Дидактичні засади організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів», подана на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, є логічно завершеним педагогічним дослідженням, яке відповідає чинним вимогам пп. 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 року № 567), а її автор, Мієр Тетяна Іванівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

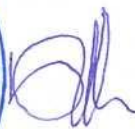
Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри фізичного виховання,
спорту та здоров'я людини
Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка

 Л. М. Рибалко

Перший проректор – проректор
з науково-педагогічної роботи
Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка

Б. О. Коробко